

# EVANG. EGYZHÁZ ÉS ISKOLA.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

**Előfizetés díja:**

Egész évre . . . 6 frt.  
Fél évre . . . 3 „  
Negyedévre 1 frt 50 kr.  
Egy szám ára 12 kr.

Felelős szerkesztő és kiadó:

V E R E S J Ó Z S E F.

**Hirdetés díja:**

Egész oldal . . . 8 frt  
Fél oldal . . . 4 „  
Negyed oldal . . . 2 „  
Ennél kisebb . . . 1 „  
Bélyeg külön 30 kr.

## Tévirányok.

Midőn országSZerte, sőt talán mondhatjuk: világszerte mindenfelé ébred az a vallásosság gerjesztésének szükségérzete, midőn az egyházak újult erővel, hatványozott buzgósággal igyekeznek legyőzni az erkölcsi romlottság legfőbb — tulajdonképen egyedüli — okát: a vallástalanságot: nem lesz czélszerűtlen egy lapot áttekinthető alakban összeállítani azon elvi irányokat, melyek a vallásosság ellenségeiként társadalmi életünk egyes nyilatkozataiban, valamint irodalmunkban felmerülnek. A szabadság utáni törekvések, melyek a mivelte emberiség történetének mintegy négyszáz év óta félreismerhetlenül fő jellemvonását képezik, a legújabb időben igen sok embert ama bábeli gondolatra vezettek, miszerint az ember feltétlenül szabad, úgy hogy az ő cselekvésének egyáltalában semmi korlátja nincs, vagy legalább természet szerint nem kellene lenni.

Ez elvnel fogva mindazon intézményeket, melyek az egyén cselekedeteit valamiképp szabályozzák, el kellene törölni. Állam, egyház, társadalom a mennyiben törvényekkel, szabályokkal korlátozzák az embert, megsemmisítendők, hogy ne legyen hatalom, mely az ember cselekedeteit elbirálja, sőt meg is torolja. Ez ellenszenvnek oka kétségkívül abban is rejlik, hogy sem az állam, sem az egyház nem teljesíti kellően hivatását. Az állam súlyos áldozatokat követel az egyéntől, a nélkül, hogy elég hatalmas tudna lenni a tőle származó előnyöket az egyesek közt igazságosan elosztani. Rendesen a gazdagok és hatalmasok a maguk számára csikarják ki azon áldás tejfőjét, a mi az állami intézményekből az egyesek számára fakad, a nagy tömegnek azonban csak a savója jut. Az egyház pedig nem gondoskodik a nép lelki üdvéről vagy legalább nem

tartja szem előtt, hogy saját akarata ellen senkit se lehet boldogítani, nem, az egyház arra akarja kényszeríteni az egyest, hogy úgy boldoguljon, a hogyan ő, az egyház üdvösnek tartja.

Mig egyrészt a szabadság elvének korcskinővéseként egyre szélesebb körben hódít a rakoncátlanság iránti előszeretet, másrészt az állam és az egyház tekintélye rendkívül alásúlyedtt e két körülményből született meg a nihilizmus és az anarchia, melynek ne higyjük, hogy csak Oroszország zsarnoki uralma alatt vannak követői. Nem egy társadalmi jelenség bizonyítja, hogy a miveltebb államokban, még a szabad magyar haza földjén is, vannak számosan, kik hasonlóképp gondolkodnak. Az alföldi socialistának, Csizmadiának nyilatkozatára elég csak rámutatni, de vannak ennél kirivőbb példák is. Egy árvaházi karácsonyi ünnep alkalmával, mig a lelkész a karácsonyfák körül összesereglett gyermekek előtt nagyszámú közönség jelenlétében szónoklatot tartott, egy jó nevű irodalmi férfiú méltatlankodva, szinte izgatottan fordult hozzám: „Nem kegyetlenség-e ez, szónoklattal untatni e szegény gyermekeket, mikor alig várják már, hogy élvezhessék a sok édességet s örülhessenek az ajándékoknak?“ Nem régen pedig egy nagy napilapnak tárczájában egy gyermek panasza volt előadva, hogy szülei hosszú időn át a kis Jézussal tartották féken s midőn végre megjött a várva-várt karácsonyfa, nem volt szabad róla levenni semmit, a mamára kellett bizni, hogy mit ad róla. Mindkét esetben az az elv nyilatkozik, miszerint nem kell az embert korlátozni, meg kell engedni a gyermeknek, hogy öröme féktelen legyen, hogy a mit szemé-szája megkíván, a mit kézzel-lábbal elérhet, azt korlátlanul felfalhassa, abból tetszése szerint torkig ehesse magát. Ez sem egyéb, mint anarchia.

A ki csak kissé figyelemmel kíséri közéletünket, számos oly jelenséget talál a társadalomban és irodalmunkban, melyek azt bizonyítják, hogy ez a tévirány igen el van köztünk terjedve. De a bevallott nihilisták és anarchisták tettei sokkal ocsmányabbak, hogyses azon miveltebb elemek, kik elvben hasonlóképp gondolkoznak, magukat azokkal azonosítani mernék, vagy bár csak óhajtanák.

De menjünk tovább. Mióta a munkásság minden tere szabad és senkire nézve se lehetetlen, hogy szorgalom, takarékosság és szerencse által a gazdagok sorába küzdje fel magát — a mint számos példák is vannak; — majdnem egyedüli vágya az embernek a vagyonszerzés. Végtelen kapzsiság tett bennünket rabjaivá.

A munkás szüntelenül azon töprenkedik, azal keseríti szívét, miért nem lehet ő olyan helyzetben, miért nem élhet oly fényben, oly kényelemben, mint munkaadója. Összehasonlítja magát ezzel s irigység tölti el egész valóját.

Viszont a munkaadó nem elégszik meg azal, ha munkása a kialakított bérért becsülettel dolgozik, hanem felhasználja a kezében levő hatalmat arra, hogy munkását minél csekélyebb bérért való szolgálatra kényszerítse; mert ő neki annál több a haszna. De még ezzel sem elégszik meg. Bilincsbe veri a munkás egyéni szabadságát is, hogy ez, mint a pókhálóba esett légy, teljesen megkötözve tehetetlenül jellemével, becsületével is rabszolgája legyen annak, ki neki kenyeret ad.

E határtalan önkény a munkaadó részéről és a lépten-nyomon újabb tápot nyerő irigység a munkás részéről származván, mindkettő görcsös kapzsiságból szülő anyja a szociális mozgalmaknak.

A bábeli önhittség, mely korunknak egyik fő jellemvonását képezi, a tudomány búvárlatainak fényes, szinte meglepő, ámulatba ejtő eredményeire támaszkodva, azon félszeg gondolatra vezetett igen sok embert, miszerint nincs a világon semmi, mit az emberi ész meg nem ismerhetne és ennél fogva nem szükséges, hogy az ember az észen (ratió) kívül valami más tekintélynek hódoljon. És mivel azon tanok közt, melyeket a különböző vallásrendszerek az Istenről s a gondviselésről előadtak és előadnak, igen sok van olyan, a mely a mai tudományos színvonalon az ember mai világnézetébe bele nem illeszthető;

ebből a tényből a racionális az a következtetést vonja le, hogy mind az, a mit az emberiség prófétái és papjai az Istenről valaha tanítottak, meghaladott álláspont és ma már a hit a mivel embernek nem szükséges.

Ez az atheista gondolkodásmód az oka, hogy a mai intelligens, sőt még a nem intelligens világban is alig találunk embert, ki ama kifejezéseket, melyekkel a vallás az embert Istenre, mint atyára, gondviselőre, vigasztalóra, oltalmazóra emlékezteti, oktatja, valóban megérteni képes volna, keresve kell keresnünk, ki nekünk vagy önmagának feleletet adni tudna, mit jelent az, hogy a Jézus meghalt a mi bűneinkért, hogy a kik az Istent szeretik, azoknak mindenek javukra szolgálnak, keressétek Isten országát és mindenek megadatnak néktek, ki Istenben bízik, soha nem csalatkozik, az Úr az én hű pásztorem, boldog ember, ki az Istent féli, én vagyok az út, az igazság és az élet stb. Hiszen nem ezer, de millió példa fekszik előttünk, melyek épen az ellenkezőt bizonyítják. Korunk szülöttének ezen igazságok befogadására hiányzik az érzéke, csak az foglalja el gondolatait, mit érzéki szemeivel lát.

Pedig azt gondolom, hogy mig meg nem tudjuk értetni ez eltompult érzéki korral azt, hogy ama kifejezések nem a halandó ész által deducált, vagy feltalált elvont igazságok, hanem tapasztalati tényeket jelentenek, melyeket bebizonyítani sem szükséges, addig a vallásos oktatás nagyrészt dudva közé vetett mag, mely gyökeret verni s gyümölcsöt teremni nem képes. De menjünk tovább. E sorok czélja pusztán a tévirányok összeállítására.

Az atheismus az oka, hogy az ember a vallás igazságait nem érti; ha majd sikerül felnyitni szemeit, be fogja látni azt is, hogy hit nélkül a gyarló ember épen úgy nem létezhetik, mint levegő nélkül nem.

Ezt bizonyítja egy másik tévirány is. Azon emberek, kik éltük virágzó korában akár tudományos alapra támaszkodva, akár csak gőgös önbizakodottság által ösztönözötten fennen hirdetik, hogy nincs Isten s tombolnak örömben, hogy ez ósdi tekintély nyomása alól felszabadultak, mikor éltük ideje alkonyodóra hajlik, mikor rémes nagyságban tűnnek szemeik elé ama kísértetek, melyeket önmaguk idéztek fel: a gyarlóság, ügyefogyottság érzete, a csömör, önutálat, véghetetlen, elégedetlenség, meghasonlás az emberekkel, a ter-

mészettel: akkor ezek az emberek rendszeren, talán kivétel nélkül, vagy a legérzékibb vallásos gyakorlatokkal, (asveris) próbálgatják lelküket megnyugtanni, vagy spiritiszta kísérletekkel ámitgatják a hit templomának kimagyarázhatatlan nyugalma után sóvárgó keblüket.\*) A spiritismus fel-feltűnő jelensége fényesen bizonyítja, hogy az ember transcendentalis hit nélkül nem létezhetik.

És e jelenség nemcsak az egyesek életében mutatkozik. Az emberi mivelődés azon korszakában, midőn a hitelenség lábra kapott, vele együtt rendszeren babonás hit, önostorozás és spiritistikus tévelygések foglalkoztatták az emberiség azon részét, melyet a kor ferde iránya az igaz útról leterített.

Az embernek a transcendens természetéből következik, hogy minden pályán, minden foglalkozásban és érzelemben végtelenségre törekszik. Kell lenni valaminek, a mire az ember egész lelkét odaadja, a mi az embert teljesen elfoglalja. És mivel korunk embere nem tudja, vagy nem akarja tudni azt, hogy egyedül a vallás az az áldásos hatalom, a mi az embernek a végtelenség felé törekvő lelkét teljesen megnyugtatta, kielégíti: az oltártól elidegenedett halandó oly tárgyak és foglalkozások után kapkod, melyek történetesen legjobban megragadták figyelmét. Egyik magas állást, tekintélyt, fényt, csillogást keres éjjel nappal; másik vagyont vagyona halmoz, a munkátlan, gondtalan élet után vágyik, nem gondolva meg, hogy ilyen élet a földön tulajdonképp nem létezik — amaz azt hiszi, hogy élvezetek tengerében érezné magát nyugodva. Szóval mindenki keres magának valami érzéki Istent, melyért minden testi és lelki erejét áldozatul hozza. A végtelenség utáni kimagyarázhatatlan ösztön lángostorral űzi, hajtja az eltévelyedett nyomorultat a kitűzött cél felé, hogy aztán végkimerülésig fáradván özszeroskadjanak a nélkül, hogy egész életükben egy nyugodt perczen mennyei örömét élvezhették volna. Az atheismus szükségképeni következménye a bálványimádás. Ezek az emberek semmiképp meg nem értik, hogy az alacsony állás nem mostoha sors; az egyszerűség nem lealázó; a szegénység nem szégyen; munka és gond nem teher, nem szenvedés, de nemes élvezet.

De vannak felvilágosodott szellemű gondol-

kodók, kik belátják, hogy a bálványimádás feltartóztatlanul erkölcsi romlásba vezet, kiknek szemei előtt világos, hogy e szenziós gonoszágoknak, e nagymérvű boldogtalanságnak, e kétségbeesésnek, melynek jelenségeitől hemzseg a mai társadalom, egyedüli oka a bálványimádásban rejlik. Ezek fennen hangoztatják, hogy mégis szükséges, hogy a társadalmi élet alapja morális legyen. Morál alatt azonban nem azt az erkölcsi-séget értik, mely a hasznosság és czélszerűség köznapiságából a hit szárnyain felemelkedve feltétlenül és örömmel hódol az Isten törvényeinek, és e hódolat tudatában boldog még szerencsétlen körülmények közt is; hanem azt tekintik erkölcsös embernek, kinek az állami és társadalmi törvényekkel jó barátságban élni sikerül. Hiszen alapjában véve ez az elv nem volna helytelen, de nem elég. Az állami törvények is isteni eredetűek, mert nincsen hatalmasság, hanem ha Istentől, s a társadalmi törvényekben is az ember erkölcsi érzéke nyilatkozik. De hol van az a földi bíró, ki a veséket vizsgálja, hol az az állam, melynek törvényei mindenféle bünt üldöznek és megtorolnak és hol az a társadalom, melynek szemébe az ügyes gonosztevő port hinteni nem volna képes?

Azt mondják ezek az emberek, hogy ők nem azért erkölcsösek, mivel Isten parancsa az erény, hanem ők maguk kényszerítik magukat az erényességre, s ez szerintük még nagyobb tiszteletre méltó, mint a ki saját énjén kívül álló hatalomnak veti alá magát. De a szenvedélyt s általában mindazt a gonoszt, mit a keresztyén gondolkodás röviden az ördög fogalma alatt ért, a gyarló emberi észszel legyőzni akarni bűnös vakmerő vállalkozás. Földöntúli hatalom az, s csak földöntúli hatalomban bizva sikerül felette diadalmaskodni.

Ezen emberek elve szerint igen sok ember, a kinek sikerült bár a legocsmányabb gaztettet az állami törvények ügyes kijátszásával végrehajtani, sikerül tettét a társadalom előtt szép színben feltüntetni, teljesen correct, tisztességes, becsületes ember.

Ki felebarátja jóhízműségével ravaszul visszaél, a kezében levő hatalommal felebarátját kiszarolja, állása előnyeit saját czéljaira ügyesen kihasználja, mindaddig tisztességes ember, míg valami baklövés a törvény elé nem juttatja. És ha akkor ügyes rhetoricával, sophismákkal sikerül kivágni magát a büntetés alól, ismét becsületes ember, míg végre rajta nem veszt. Innen van,

\*) II. Ferdinánd boldoggá avatása és Flammarion „Telepathiája“

hogy sohasem volt annyi köztisztelőben álló gazember, mint a mennyit manapság a társadalmi élet hullámai felvetnek. És hány lappang esendően a hullámok alatt, kiket szerencsésebb körülmények fedve tartanak. Mindenki tudja róluk, hogy nem igaz úton járnak, de védi őket vagy a hatalom, vagy egyéb érdekek. S ez a körülmény oly erkölcsi közönyt fejlesztett ki társadalmunkban, mely valósággal pirulni sem tudó cynismusban nyilatkozik.

Ezek — úgy gondolom — a legveszedelmesebb és legelterjedtebb tévírányok korunkban, melyek a vallásosság és erkölcsiség sarjadzását leginkább akadályozzák s a kiknek célja visszavezetni az embereket az egy igaz Isten oltárához a tiszta erkölcsök templomába, ezen hatalmak ellen kell azoknak felvenni a harcztot szóval és tettel.

SASS JÁNOS.

## Költözés — más hazába.

Felolvasás, tartotta Pozsonyban, a theol. akadémián rendezett „Protestáns esték” 5-ik (bőjti) ciklusának első estéjén (1899. február 18-án Stromp László theol. akad. tanár.

(Folytatás)

Ezen idealistikus pantheismus álláspontjáról a lélek is csak egy ily hullám az Universum oceánján, a melynek rendeltetése támadni s — elmerülni; s a lélek halhatatlansága sem az individuális továbbélésben áll, hanem e halhatatlanságát a lélek elérte akkor, a midőn e hullámvöltés tudatára jutva, az intuitio egy isteni perczében elmerül az Universumban s ez által a végeség közepette egy pillanat alatt a végtelennel összeolvadt, az istennel egygyé, istenné lett . . . E pantheistikus sejtelen ihlette a Góthe Faust doktorának lelkét is abban az erdei jelenetben, a hol Margit iránti szerelmének teljes tudatára jut s mintegy átlényegülve mindenben az istenséget öleli magához; mely érzelmet Mefisztó így gúnyolja ki:

„Óh föld feletti nagy szerencse!  
Éj harmatában, szírtén fekve  
Eget s földet ölelni kéjjel,  
Magát istenné fujni széjjel,  
Ihletten túrni a föld velejét fel,  
Birni a hat nap termő erejével  
Nagyot élvezni és nem tudni, hogy mi?  
Kéjradón a mindenségbe folyni  
S kiszállva minden földiségből  
Az intuitio egéről . . .  
(Dóczy ford. Pest 1873. 148. l.) . . . hasra esni végül. . .”

Az ördög valóban jól szatirizált. Mert hiszen mi bűvös, mi csodás tan is az, a melynek minden, minden, kezdve az élettelen kötől, fel az öntudatos szellemig, csak egy-egy hullámverése annak az örök isteninek, a mely maga él csak s a melynek végtelenül ringó ölén belül a lélek egyéni élete is csak imaginatió, csalóka tünemény, elfoszló álm . . . Ily értelemben mondja Calderon böleselő királya („Az élet álm” cz. színművében, ford. Győry Vilmos. Pest. 1870. 52. l.) hű emberéhez:

„Hisz itt e földi létben, óh Clotaldo  
Az élő mind úgyis csak álmodik . . .”

s ily értelemben elmélkedik a színmű hőse, a vadonban nevelt trónörökös is (106—107. l.)

Almodja a király, hogy ő király  
S a mig ez a csalódás tart, parancsol,  
Rendel, kormányoz és uralkodik.  
De mind e hódolást, mely környezi  
Szétszórja a szeleknek szárnyain  
— Hamura változtatva — a halál . . .  
Almodja a gazdag dús kincseit,  
A mik csak újabb aggodalmat adnak;  
Almodja a szegény, hogy szenvedő  
Kinos szegénység és nyomor között;  
És álmodik, ki emelkedni kezd;  
Es álmodik, ki fárad, küzd, oped;  
Es álmodik, ki sért vagy bosszút áll . . .  
Egyszóval minden ember a világon,  
Azt, a mi, minden úgy almodja csak  
Habár ez álomról sejtelve síncs.  
Mi is tehát az élet? Kábaság.  
Mi is tehát az élet? Képzeltetés,  
Egy eltűnő árny, pusztá költemény,  
S ben még a legfőbb jó is oly csekély,  
Holott a teljes élet is csak álm,  
Es még az álmok is álmok csupán!”

Lám, t. hallgatóim, tán nem is gondolnak arra, hogy most, a midőn azt vélik, hogy engem hallgatnak, álmodnak; s magam, midőn önökhöz az álomról beszélek, szintén csak álmodtam . . . Csodás, különös egy gondolat! S valóban ha ez az élet csak ennyiben állna, akkor igaza volna Montesquieunek, a ki midőn egy mosolyogni látzó halott ravatalánál egy elméncz azt kérdezte tőle: „Ugyan mi felett mosolyoghat e halott?” — azt felelte, hogy „az élők felett.”

Nem, a lélek e pantheistikus bűvkörben egészen boldog nem tud lenni sehogy! Az a csodálatos „én“-tudat, a mely ép oly rejtelmes, ép oly megfoghatatlan, mint Isten léte maga, nem tud lemondani, nem képes önmagát megtagadni, hanem keres, kutat, fürkészi ősforrását, célját; s e tépelődésében a tagikumig emelkedik ott, a hol éppen a testi élet végének közellétét érzi . . . Ki

ne ismerné Vajda Jánosnak halálos ágyán irt „Hosszú éjjel“ című utolsó költeményét, a mely befejezetlenségében is oly megrázó erővel tanúsodik a lélek e nagy tusakodása mellett:

„Oh te csodás, dicső természet!  
Erthetlen földi hangyaésznek, —  
Méhedbe látni lehetetlen,  
De ép ez űzi, hajtja lelkem  
Bánt a homály és nem hágy békét,  
Keresni a dolgoknak végét,  
Ha túl a szent, a szűzi fátylon  
Lehetne még valamit látnom,  
A mit nem látott még a többi  
Halandó, tépelődő földi,  
Ha már nem is érthetlek téged:  
De mi vagyok én? Mi a lélek? . . .  
Óh mert közelg ép a nagy óra;  
Már készülődik búcsúszóra,  
Testből a lélek válni készül,  
Mint kard kiröppen hüvelyéből . . .“

Nem, a lélek a pantheismus büvkörében meg nem nyugodhatik, hanem keres, kutat, fűrkésközi ősforrását, céljait — s ezt csakis az individuális, a személyes halhatatlanságban lelheti fel, mert lényegének egyedül ez felel meg.

Igy szólalt meg egykor a nagy Szokratészben, mint az a csodálatos, titkos benső „daimonion“, a melynek erejével ő oly végtelen nyugalommal űrté ki a méregpoharat.\*) Igy szólalt meg Szokratész nagy tanítványában, Plátóban, az emberiség e legnagyobb idealista böleselőjében, a ki gyönyörű „Phaidon“-jában oly törhetlen meggyőződéssel bizonyítgatja a lélek halhatatlanságát. Igy szólalt meg egy Leibnitzban, a böleselő gondolkodás e héroszában, a ki minden egyes lélekben egy-egy örökkévaló „mónaszt“, „a maga nemében egy-egy kis Istent“ látott. S így szólalt meg a legújabbkori bölesélet nagy mesterében, Kantban, a kinek böleselmi tana szerint Isten s a szabadság eszméi mellett a lélek individuális értelemben vett halhatatlansága azon harmadik oszlop, a melyen az egész erkölcsi világrönd tenészes boltozata nyugoszik!

Ime, t. hallgatóim, a lélek halhatatlanságának nagy problémája a philosophiában, néhány fővonásban megrajzolva, tanúságul, hogy a bölesélet mindig és mindenütt foglalkozott annak megfejtésével. Valóban jól mondá Szokratész, hogy a philosophia „a halállal való foglalkozás.“ Az állatot e kérdés nem bántja, mert nincs gondolkozó lelke. De az embert éppen a lélek kény-

szeríti rá, hogy sorsával, mely mögött nagy kérdőjelként ott áll a halál, állandóan foglalkozzék. Azért ott kísért e probléma minden böleselmi rendszerben, minden philosophus s minden gondolkozó ember elméjében s el sem is válik tőlünk, míg csak gondolkozni képesek leszünk. — És éppen a tény, hogy e kérdés minden philosophust, még azt is, a ki a lélek individuális továbbélését tagadja, oly élénken foglalkoztat: kell, hogy komoly megfontolásra késztsen s arra a meggyőződésre vezessen, hogy e tépelődésnek, e kutatásnak egy magasabb, egy a földi sphaerán túlemelkedő sejtelemben van az alapja.

Ámde képes-e a philosophia arra, hogy e nagy problémát valamikor megfejtse? Mi azt hisszük, hogy nem és sohasem. Mert ehhez előbb az kellene, hogy tudományosan megtudjuk határozni, mi a lélek magára? Ez pedig oly kérdés, a melyre a nagy német természettudóssal, Du Bois Raymuddal csak azt felelhetjük, hogy „Ignorabimus!“ (l. „Über die Grenzen des Naturerkennens“ és „Di sieben Welträthsel“ cz. műveit, Lipcse 1882.) Beszélünk a villamosságról, ellessük törvényeit, felhasználjuk csodás erejét: de nem tudjuk, mi ő magában . . . Vajjon, ha az anyagnak ez egy létmódjával sem tudunk tisztába jönni: eljön-e annak ideje, hogy bizton megmondhassuk, mi a lélek? Mikor Plátó is erre a kérdésre csak mythologiákkal tudott felelni s mikor Kant is kénytelen a becsületes böleselő őszinte nyíltságával beismerni, hogy a lélek való lényét s halhatatlanságát, az értelem, melynek határai a végességhez vannak szabva, megfejtteni, bebizonyítani, de letagadni, megczáfolni sem lesz képes soha; s azért a lélek halhatatlanságának tanát csak mint erkölcsi lényünk elengedhetlen követelményét állítja fel, mint a mely nélkül az erkölcsi világrönd nyomban zűrzavaros chaosszá omlanék össze!?

Hagyjuk el hát a böleselem magasan járó, de hideg s boldogtalan örvényét, a mely csak tömkelegbe visz — s forduljunk annak elméleteitől a hitnek valóságához, Mert a hol a böleselem megszűnik, ott kezdődik a hit. S a mit a böleselem megoldatlan hagyott, azt bizonynyal megoldja a hit.

És bár gúnyolják is e hitet azok, a kik magukat tudósnak szeretik képzelni, nem baj az! A hit erősebb, mint a tudás. A tudás az elme világossága, a hit a lélek életmelege. A tudás

\*) Lásd szerzőnek ugyancsak a „Protestáns Esték“ III. ciklusában „Szokratész“ cz. a. tartott felolvasását. „Evang. Egyház és Iskola“ 1899. évf. 4. és 5. szám.

elve a kétszerkettő, a hité az, a kinek e kétszerkettő — semmi, az Isten. A tudás fogalmi igazságra vezet, a hit életigazságra. Amannak vége kétség, csalódás is lehet; ennek mindig biztos meggyőződés, melynek gyökérszállai a végtelenből szívják táplálékukat. A tudás tárgya a való, a hité az igaz. S mondhatod nekem ezerszer a tudás száján, hogy pl. Jézus feltámadása történetileg nem való; az én hitem erre azt feleli: de eszmeileg igaz. És ha a hit mondja: igaz is! Mert a hit, mint Hamann mondja: „igazság, benső genialitás, magasabb tudás.“ És bizonyítsd be nekem, tudós barátom, kilenczvenkilenczszor, hogy nincs Isten; az én hitem századszor is csak azt fogja mondani: de van Isten! És bizonyítsd be nekem kilenczvenkilenczszor, hogy nem halhatatlan a lélek; az én hitem századszor is csak azt fogja mondani: de halhatatlan! S bizonynyal neki lesz igaza.

Miért? Azért, mert e tudat lelkelemmel vele született; mert e sejtelem nemcsak én bennem él, hanem örök és általános az mindenkoron, minden népnél, minden vallásban. Ez pedig ok nélkül nem lehet így!

Hanem, te mosolyogsz, szkeptikus tudós barátom . . . Nos, jöjj velem, hagyjuk ott a bölcséletet, lépünk a vallástörténelem fenséges birodalmába, hol sejtelmes berkek árnyán a különböző vallások oltártüzei égnek s lássuk e szent lángok fényénél, miről tanúskodik a mindenkor ember vallása, a népek vallásának a pszichológiája.

\* \* \*

Hol kezdődik az ember vallása? Ott, a hol maga az ember. S az ember hol kezdődik? Hát erre sem nehéz a felelet, csak tekintsünk be a könyvek könyvébe, a bibliába, le van az ott írva szépen, mindjárt a legislegelső lapon.

Persze, persze — fontoskodik erre sok-sok nagy-nagy tudós, — csak hogy az a bibliai elbeszélés ugyan nem ér a tudomány szempontjából egy hajító fát sem; mert ugyan ki hinné el már manapság, hogy az ember úgy teremtett volna a „hatodik napon,“ majd a szolgálatára rendelt állatvilággal a „paradicsomba“ helyzetetett volna, a honnan aztán lángoló pallosú cherub űzte ki, mert meglopta a „tudás fáját.“ Ki hinné el egy szóval, hogy a teremtés és bünbeesés története valóban történt volna, holott nem egyéb az, mint legendás kosmogonia, a melyet minden nép ősmondáiban találhatunk?

Hát biz az — Hamlet szavaival élve — „megfontolandó“ (Shakspere „Hamlet“ III. felv. 4 szín) s ha a biblia elbeszélését pusztán a száraz történetiség, a rideg valóság szempontjából nézzük, joggal támadhatnak tudományos kételyeink. De vajjon ez „ősmondák“ mind csupa külső haszontalanság e, avagy nincsen-e meg valamennyiben egy bensőbb, egy rejtettebb igazság magva? Vajjon ezért az igazi tudomány csak a betűnél ragad-e meg s nem fogja-e a külső héjből kihámozni a benső tartalmat, a betűből a szellemet? Nos, és ha ezt teszi, nyomban óvatosabb lesz ítéletében, s be fogja ismerni, hogy a biblia elbeszélésében is a történeti valóság kérdésénél sokkal fontosabb dolog ám az eszmei igazság kérdése; hogy az ember csakugyan a teremtés koronája, a ki csak akkor jelenhetett meg a világon, a midőn már előtte az állatvilág is, mint létezésének nélkülözhetlen előfeltétele, megvolt. Be fogja látni, hogy csakugyan volt egy — paradicsom, a melyben az ősember az állatokkal együtt élt „meztelenül s szégyentelenül“ (I. Mózes 2, 25), a mikor még a halál kérdése nem zavarta meg életörömét: s ez az állapot volt, a midőn még a tudás fájából nem evett, vagyis a midőn még a „homo animal“-ban az ember, a szellemi s erkölcsi öntudattal bíró lény, a maga tudatára nem ébredett . . . De hát elgondolható ez? El bizony, hiszen még ma is megvan s örökké is meglesz e paradicsomi állapot, csak tekintsünk a bölcsőben nyugvó kis gyermekünkre, kit édes anyja joggal „kis ártatlanságának“ nevezi, vajjon nem látjuk-e benne a csecsemő embert érve itt nem az egyedet, de a fajt, „Ádámot?“ S óh mi lenne ugyan velünk, ha ez ártatlanság paradicsomában mindvégig megmaradnánk; ha soha fel nem ébredne öntudatunk, evvel megismerése annak a mi jó és a mi rossz, s evvel a bűntudat?! El kell veszítenünk amaz öntudatlan ártatlanság paradicsomát, hogy a bűnnel való küzdelmen át eljuthassunk a tudatos ártatlanság boldog hazájába . . . S ha megkóstoltuk a tudás fájának gyümölcsét, meg kell hallanunk a második tilalmat, hogy „de az örökélet fájából nem eszel,“ meg kell ismerkednünk a halál elremitő bizonyosságával, hogy a mit ebben a testre nézve elvesztünk, azt annál tisztábban megkívánjuk a lélek számára . . . Valóban nagy gondolat azért, a midőn — bárha nem is ily erkölcsphilosophiai összefüggésben — Athanasius, az a nagy egyházatya a bűnt „boldognak“ nevezi („felix culpa,“) mert

hiszen ebben s az ennek alapul szolgáló ön- és istentudatban különbözünk mi az állattól, s nagy gondolat, a midőn Szókratész — mint láttuk — a a bölcseletet „a halállal való foglalkozásnak“ mondja, mert bizonynyal, ha a halál tudata nem volna (a mely ismét, mint láttuk, a büntudat, illetőleg az öntudat folyománya), csak ép úgy nem filozofálnánk, mint az állat, a mely él a nélkül, hogy a halált ismerné s a mely — Schopenhauerrel szólotti — „magában mintegy a faj egész örökkévalóságát közvetlenül élvezzi, magáról csak mint végetlenről van tudata.“ (i. h. 9 l.) Az állat ezért nem szorul sem filozofiára, sem vallásra; de igenis rászorul az ember, kit a felébredt ön- és büntudat elválaszthatlanul Istenhez köti, épen ezért, mert tőle elszakítja.

Valóban, ha a bibliát nem a rideg valóság szemüvegén, de az emberiség lélektanának szemével vizsgáljuk, a teremtés és bűnbeesés történetei felett nem lesz kedvünk többé kicsinylő fennhéjázással gúnyolódni! . . .

(Folyt. köv.)

## BELFÖLD.

**Pápista türelmetlenség — és még valami.** A muraszombati ev. missiói gyülekezet egyik községében, a bellatinezi r. kath. káplán meggyóntatott egy súlyos beteg evang. nő. Az áttgyóntatásról értesítette az illetékes lelkészt, előadva, hogy mivel a beteg nő két tanú előtt kijelentette, hogy katholikussá akar lenni, őt visszavette (?) a kath. egyház kebelébe. Az illető káplán által irt és az ultramontanismus határtalan merészségét nagyon is jellemző bizonyítvány így hangzik:

Alulírottak bizonyítjuk, hogy az 1838-ik évben Vaslakon született és jelenleg Adriáncon tartózkodó özv. Berke Juliánna, halálosan veszélyes betegségében kath. lelkészt hivatván, előttünk kijelentette a római kath. hitre való visszatérési szándékát és Kűház Alajos bellatinezi segédlelkész előtt letett hitvallás után az eretnokség alól feloldoztatott, mire azután a haldoklók szentségeiben részesült és így most már a római kath. hívőkhöz tartozik folyó évi márczius 2-ika óta. Kelt Adriáncon, 1899. márcz. 2-án Raduha Balázs s. k. Dűh István s. k. adriáncei lakosok.“

Fájdalom e mi vendvidékünkön az ilyen megáztatásokhoz nagyon is hozzá vagyunk szokva! Azok a kevesek, a kik egyáltalán némi sejtelemmel bírnak a vendvidék és az ott élő mintegy

30,000 evangélikus létezéséről, rendszeren csak annyit tudnak rólunk, hogy mi vagyunk az evang. egyház statistikájának megrontói.

Ha mi nem volnánk, milyen szép volna évenként kimutatni, hogy az evang. tanköteles gyermekek 99%-a jár iskolába; de jönnek a szomorú jelentések az istenadta vendektől és e büszke szám redukálódik 81%-ra.

Az egyházpolitikai törvények nagyobb rázkódást nem okoztak, — jelenti tovább a statistika, de ime ismét jönnek a statistika rontó vendek és kimutatják, hogy náluk 200 és néhány halott pap nélkül lett eltemetve, körülbelől 30 házaspár egyházilag nem kötötte meg frigyét, egy csapat hívő ismét hűtlen lect náluk az ev. egyházhoz. Az igaz, hogy zárjelben meg szokták édesíteni a kérelhetlen statistika által nyújtott ezen keserű pilulát, kijelentve, hogy ez nemcsak az egyházpolitikai törvények életbelépése óta van így a vendeknél, hanem már régiebb idő óta.

De hát nem-e éppen az a szomorú, hogy így volt évtizedek óta, így van és így is lesz a nélkül, hogy a legkevesebb is történnék a bajok orvoslására!

A battyándi — régebbi nevén puczinezi — gyülekezetben egy pap és két tanító gondozott valami 68 községben szétszórta élő 10,000 ev. lelket. Elképzelhető, milyen volt e gondozás, milyen volt az iskolákban, úgy a felekezeti, mint az államiakban az ifjúságnak a vallásban való oktatása, midőn ha a pap és tanító éjjel nappal folyton temettek volna is, még sem lettek volna képesek a megholtak felét se eltemetni, nem is említve az iskolai és a pastorális teendőket. Végre a 60-as években maguk a hívek belátták e helyzet tarthatatlan voltát és minden külső parancs nélkül, Tötörácson egy külön álló gyülekezetet akartak szervezni. De e nagyon is üdvös és kívánatos szándékot meghiúsította az olyan helyről jövő támadás, a honnan pártfogást lehetett volna várni.

Maradt tehát minden a régieben, hogy azután az ilyen abnormis viszonyok mellett statistika rontókká lettek a vendek, az — úgy hiszem — eléggé világos mindenki előtt.

Megtörtént a 80-as években, hogy Muraszombatban egy bérmlás alkalmával 32 ev. ifjú lett katholikussá és egy harcziás plebános újságokban hirdette, hogy 10 év mulva. Muraszombat környékéről, a Murapartjáról végleg kiirtandja az eretnokség fekélyét, pedig itt ma még 2000 ev. lélek él.

És mégis, midőn ennyi szegény és arculcsapás által felserkentve a Muraparti és Battayándtól távol lakó hívek 1890-ben Muraszombatban gyülekezetté alakultak. papot, tanítót hittak, imaházat, iskolát, pap- és tanítókat építettek, úgy tekintettek, mint az anyaggyülekezet megrontói, mint az ev.-ság érdekeinek ellenségei és mindez nekik csak azon feltétel alatt engedte-

tett meg, (?) ha a battyándi egyházi hivatalnokoknak, kezdve a paptól le a harangozóig, — mindaddig, míg a jó Isten őket élte — addigi fizetésükhöz, sőt a battyándi gyülekezet összes szükségéhez úgy és annyival járulnak, mint előbb, mert erre a híványok aláírásával kötelezték magukat.

Immár 9 éve annak, hogy a muraszombati gyülekezet hívei, — a legveszélyesebb pontokon, a szórványban lakók, saját roppant nagy egyházi terheik mellett, segítik a Battyádon — kompakt többségben — lakó 6900 léleknek fizetni papjukat és tanítóikat. Hogy a kétfelé való fizetés miatt templomra tőlük nem telik és istenitiszteleüket egy pajtából átalakított imaházban tartják és hogy a kétfelől való zaklatás miatt a gyengébbek elhagyják hitüket: az szomorú valóság.

De hát — úgy látszik, — nálunk az egyházi téren is mindinkább uralomra jut a rideg paragrafus uralom, azelőtt pedig meg nem állhatván, fogyunk egyre és maradunk statistika rontók, mint voltunk évtizedek óta. K.

**Az Eötvös-afap** országos tanító egyesület gyűjtő és kezelő bizottsága elhatározta, hogy országos gyűjtést indítanak „tanítók háza” építésére, mely 150 fiú és 150 leánytanuló befogadására volna alkalmas. A tanítók kaszinója meg a középiskolai tanárság megint külön-külön gyűjt házépítésre alapot. Vajjon a protestáns lelkészekben mikor ébred tette a szükség és czélszerűség beismerése?!

**Az iskolai nagy szünidő kérdéséhez.** Művészeti oktatás. Túlterhelés. A nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter a közoktatási tanácsot arra szölytötte fel, hogy a szünidők helyes felosztását tanulmányi és fegyelmi, egészségi és társadalmi szempont szerint vegye vizsgálat alá. Nézetünk szerint ez a kérdés régen és jól intéztetett el. A kérdést tárgyalták a budapesti és vidéki tanári körök s oda concludáltak, hogy a nagy szünidőnek egyhuzamban és pedig nyáron kell lefolynia a két legmelegebb hónapban. Nem volna tanácsos azt két részre egy téli és egy nyári hónapra felosztani. Az egyik kör felhossa, hogy a növekedésre a szakadatlan szellemi foglalkozás bénítólag hat. Egy Wertlind nevű svéd iskolai orvos a gotenburgi leányiskolában méréseket vett fel tanítványairól úgy a szünidőkben, mint az iskolázás ideje alatt. Svédországban 3 hónap a szünidő: június, július és augusztus. Azt tapasztalta, hogy a test fejlődése a szünidő alatt aránytalanul jelentékenyebb. Úgy hygienikus, mint paedagogiai és társadalmi érvek szólnak a máig érvényes beosztás mellett. Ha már változtatni kell valamin, sokkal lényegesebb és inkább változtatásra szorulna azon újítás, mely szerint a tanidő 3 szakra osztatott. A két szakra való felosztás, úgy hogy az 1. időszak január

31-vel végződnék, helyesebb. A rossz értesítők nem zavarnák fel a család békéjét a két legnagyobb ünnepen és könnyíteni lehetne az év 1. felében a tanulók túlterhelésén.

Egy másik kérdés a művészeti oktatás felszínre hozott kérdése. A tanári körök fejtegetései azt eredményezik, hogy a művészeti oktatásnak, mint külön tantárgynak behozatala nem czélszerű. De szükségesnek tartják, hogy a művészetek iránti érdeklődés és fogékonyság nevelésére, szóval az aesthetikai műveltség tényezőinek felhasználására minden eddigi disciplina körében alkalmasat kell nyújtani. Ott van például a magyar irodalom, a történelem, a class. philologia, a földrajz, a rajz stb., melyek keretébe igen alkalmasan fűzhetők a magyarázatok a művészeti kérdésekre vonatkozólag.

Az összes középiskolák megkapták már a főhatóságok útján a rendeletet, mely a túlterhelés ellen szól. A lapok tárgyalták, hol helyes, hol helytelen felfogással, különféle magyarázatokat csatolva hozzá. A vélemény a tanári körökben erre nézve az, hogy a rendelet jó és igaz, csak a mód, a melylyel a hír terjedt, nem az. Kár a nyilvánosság zajával orvosolni olyan hibákat és tévedéseket, melyeket az iskolák belső életében kell orvosolni. Hiszen az ilyen hibák legfeljebb egyes intézeteknél fordulhatnak elő és ha előfordulnak, van mód azoknak elejét venni. Az intézetekben nem vasárnapra adják a leczkéket, hanem egy vagy két héttel előbb. Arról aztán senki sem tehet, ha a tanuló a legutolsó napra hagyja a végzendőket. k.

---

## KÜLFÖLD.

**Az örök békéről** folyik most a beszéd mindenfelé. Mióta a hatalmas orosz czár az általános lefegyverzésre vonatkozó manifesztuma napvilágot látott, az internacionális békeegyesületek ülészenek, az örök békéről regélnek sokat a békételenkedő kormányok és emberek. Az örök béke eszméje általános morálpolitikai eszméje az emberiségnek. A keresztyénség azt abban az anygyali szózatban látja, hogy legyen „békesség a földön és az emberekhez jóakarattal!” A politikai irodalomban meghonosította ez eszmét a francia Pierry apát, s philozóphiailag foglalkozott azzal Rousseau, Leibniz, aztán főleg Kant „Zum ewigen Frieden“ című művében, s utánna Fichte, Herder és Holtzerdorff. Az egyes népek és nemzetek belső vallási, gazdasági és társadalmi békeállapota szükségképi feltétele azok külső békés érintkezésének. Így fogja föl II. Vilmos császár és újabban Tolstói is. Vilmos szerint addig, míg a bűn bűn marad az emberek



között, az általános lefegyverzésre gondolni sem lehet.

Tolstói szerint az államok mindent tehetnek népeik javára, csak azt nem eszközölhetik ki, hogy szomszédaik ne fegyverkezzenek. Míg az emberekben meg lesz a vágy, hogy a másokét erőszakkal megszerezzék, vagy hogy a megszerzett erőszakkal megtartsák, addig az államok mindig fognak fegyverkezni, sőt ha összebeszelnének is a mostani kormányok s együttes elhatározással elbocsátának a hadseregeket, ki áll jól róla, hogy egy új Bismarck vagy új Napoleon nem támad-e, a ki a nemzetközi szerződések ellenére durva erővel elvesz mindent, a mi elvehető? A katonai szolgálat megtagadását „elérhetetlen ábrándképnek” deklarálja, és azt mondja, hogy a fegyveres erő kisebbitéséhez vagy későbbi teljes megszüntetéséhez az állampolgárok helyes fölvilágosítására és vallásos erkölcsi gondolkodásuk és érzésük megtisztítására és erősítésére van szükség. Végül Tolstói még azt a kérdést és érinti, nem lehet-e azoknak az embereknek megengedni, a kiknek a katonai szolgálattal szemben lelkiismereti aggodalmaik vannak, hogy helyette valami más közmunkát végezzenek,? mely kérdésre azt feleli, hogy a mostani kormányrendszer és közvélemény az ilyen hősiesség megítélésére nem képes. Továbbra is figyelemmel fogjuk kísérni az örök békére vonatkozó mozgódásokat a sajtó, az irodalom s a politika részéről. Mert hát Kant szerint az örök béke az emberiség morálpolitikai fejlődésének teljessége, a tiszta ész uralma, a történelem megdicsőülése, istenországa eljövetele, s az általános emberszeretet valósulása. Így hódít hát a keresztyénség örök érvényű eszméje a politikában az egyes népek és nemzetek között. S aztán mondja valaki, hogy a keresztyénség nem társadalom alkotó hatalom, hogy a politikában nincsen morál (Bismarck,) s hogy a ker. vallás igazsága csak privát ügye az ő hiveinek!

Az „Allg. Ev. Luth. K.-Ztg” szerint egy bajor utitárs következőleg ír arról a hatásról, a melyet a német császár keleti útjában a jeruzsálemi lakosságra gyakorolt: Mindenfelé kedvezőleg fogadták. A törökök el voltak ragadtatva iránta. Nyíltsága, egyenessége, nemes érzülete és szívjósága imponált a vele személyesen érintkezőknek. Talán eloszlatta ezzel a viselkedésével a pápás körök által a Vatikán inspirációjára a protestánsokra ismételt szórt vádakat a kath. hívóknél. Azt is örömmel jelenti Luthardt lapja, hogy a császár és neje legközelebb nagy örömet szerzett a Jeruzsálemben működő kaiserswerthi diakonisszáknak. Megengedték ugyanis Ő felségeék, hogy a diakonisszaházban a vízvezeték s a kórházban egy nagyobb szerű operáló terem létesítsék. Tischendorf, a német generálconsul Jeruzsálemben örömmel közölte a diakonisszaház ve-

zetőségével a császári táviratot, a melynek jótékony hatása a prot. gyülekezeten is lesz észlelhető.

Rothe-ünnepélyt tartottak február hó 9-ikén a heidelbergi tudományegyetem aulájában a nagyhirű teológus és kiváló etikus: Rothe Rikárd születése száz éves fordulója alkalmából. Született 1799. január 28-ikán. Az ünnepi beszédet Tröltsch, a theol. fakultás dékánja tartotta, a melyben e kiváló teológus tudományos és vallási fejlődését méltatta. Ez alkalommal causa honoris a theol. doktorság czimével tisztelte meg az egyetem Brand heidelbergi gymnasiumi tanárt és König városi lelkészt. Az egyetemi templomban Lenne tanár és König lelkész beszédei kíséretében leleplezték Rothe emlékkövét. A nagy teológus és igaz ember emléke nálunk is, hol sok tanítványa van, áldott legyen.

Bajorország 42 gymnasiumában az 1898/99. tanév elején 16,637 tanuló iratkozott be, míg ezelőtt 10 évvel csak 15,000 re emelkedett a tanulók száma. A 27 progymnasiumban van 2683, a 11 latin iskolában 540, a tanulmányi semináriumokban és alumneumokban van 1780 tanuló. Az 51 reáliskolában volt a tanév elején 12,486 tanuló, tehát 307-el kevesebb az előző tanévvel szemben. Az ú. n. 4 reálgyminasiumban van 508, a 4 ipariskolában 605 tanuló. A präparandiákban tanult 1467, a néptanítók semináriumában 824, a tanítónőképzőben 456, s a gazdasági iskolákban 1037 tanuló. Hát az örvendetes képe Bajorország fejlődő iskolaügyének, a mellyel szemben bizony elmarad a mienk itt Magyarországon.

Az új rottenburgi püspök (Hefe, a „Conciliengeschichte” írójának örököse) a mi nap kiadott pásztorleveléről igen elismerőleg nyilatkozik az „Ev. Kirchenblatt” egyik legújabb száma eképen: „Bizonyosága e pásztorlevél az evangéliumnak az evangélium ügyében. A pásztorlevélben következők olvashatók: A prédikáció hallgatása s a ker. tanban való gyakorlás által, nemkülönbén a szentírás olvasása s jó építő olvasmányok útján plántáljuk át Krisztus igéjét az emberek sziveibe. Gondolkodás, önismeret, önfejelem és komoly imádkozás épít neki otthont a mi sziveinkben. Hol vannak azok a boldogabb idők, a midőn Krisztus igéje még valóban lakozott a házakban és a szivekben? a midőn legalább az Úrnapján még olvasták a szentírást, s imádkoztak és énekeltek igazi buzgósággal és bensőséggel az emberek? Krisztus igéjének visszaszerzeni az áldásos befolyást az egyéni, családi és társas életre, — az legyen egy püspöknek legszébb törekvése, és soha meg nem szünő kötelessége most és mindenkoron.” Valóban, e kath. püspöki körlevél az evangélium szellemében van tartva, a melynek mi is csak teljes sikert kívánhatunk, s iránta teljes elismeréssel adózhatunk.

Ilyen püspököt mi is szívesen látunk az Úr szőlőjében az ev. keresztyénség szolgálatában.

A keleti keresztyének kulturális munkásságáról igen elismerőleg ír Holt-Heuer az „Ev. K. Ztg.“ jelen évfolyamának 7. számában, hol is azt olvassuk: Általában a keleten mindenütt azt tapasztaltam, hogy a legalsóbb keresztyén egyházközösség fokozatán állók is messze fölötte állanak a muhamedanizmusnak. Az islam menthetetlenül halálos ágyán van s végkimerülése napjait éli. Valódi üdvtörténeti tényekben való teljes üressége, fatalismusából természeti szükségességgel eredő indolentiája, földi paradicsomát tevő soknejuságának ideget bántó hatása s a nőiség teljes lealacsonyítása a valódi kultúrélet folytatására és ápolására teljesen képtelenné és fogékonytalanná teszi az islamot. Ezzel szemben a keletnek keresztyén lakossága holt formában szenvedő keresztyénsége daczára mégis közelebb áll az élő keresztyéniséghez s a valódi kultúrélethez. Hívei még mindig összefüggésben tudják magukat az üdvtörténettel, vannak céljaik, s a monogamiában tisztelik a nők s egyenjogúvá teszik azt a keresztyénség szellemében a férfival.

Nem így ítél a mohamedanizmusról Mirbach báró, a német császárné főudvarmestere a császár keleti útjáról szóló és nyomtatásban is megjelent 3 előadásában. A jeruzsálemi sirtemplom évi húsvéti nem épen épületes jelentésre való utalással dicsérőleg emlékezik meg a törökök egyszerű, csendes, áhitatos s minden formaságoktól ment istentiszteletéről. Majd a császárnak bethlehemi és jeruzsálemi lelkes fogadtatásáról szólva következő megjegyzéseket teszi a báró: A fegyelem, a csendes engedmesség, a méltóság és szerénység az, a min a mohamedánoknál csudálkoznunk kellett, — mi volna a kitűnő tulajdonságokkal bíró népből, ha szívét az evangélium előtt is megnyithatná! Az a nagy birodalom, mely már több évszázad óta „beteg embernek“ van deklarálva, s a melynek életnapjait az egymás között irigykedő örökösök már régóta számlálják a maga józan, mély vallásos és szerény, s vallása és császára iránt feltétlenül odaadó népében még hatalmas és kitartó életerővel bír. Nehézkes kormányzata és ázsiai közigazgatása még ugyan sok kívánni valót hagy hátra, mert nem állanak rendelkezésére a kellő erők. Az ókorban annyira magasztalt gazdagsága, s a népléleknek arravalósága nincs kellőleg gondozva, sőt egyes keresztyén görögök és örmények nagyon is keresztyénellenes módon kizsákmányolják azt lépten-nyomon. Mi több, szitják olykor az ellenségeskedést is a császár és birodalma ellen. Keresztyén államok akarata ellenére háborúba viszik e népet, s győzelme után a legkegyetlenebb feltételekhez kötik további életét. Hogyan lehetne e népben becsülés vagy szeretet a keresztyénség iránt? A templáriusokról

ellenben a legnagyobb elismeréssel szolt a császári főudvarmester, és dicséri azok tiszta vallásosságát, vidámságát és szerénységét.

Ime ilyen ellentmondók a szemtanúk nyilatkozatai a mohamedánusokról s a keleti keresztyénekről! Azt hiszem, itt is az aranyközéputon lesz az igazság.

Megjelent az angol szabadegyházak évkönyve az 1899-ik évre. A mint tavaly először megjelent, statisztikai adatai hihetetlen bámulatot keltek az anglikán sajtó részén. A legújabb adatok szerint az államegyház 6.886.977, az egyesült nonconformismus 7.848.804 ülhelyet tud felmutatni az egyes gyülekezetek templomaiban. Az államegyháznak van 1.886.059, a nonconformistáknak 1.897.175 kommunikánsa. Az államegyház szaporodása lélekszámban 45.708, a szabadegyházaké 47.526, mely számok csakis Angliára és Walesre vonatkoznak. A szabadegyházaknak van 21, az episkopálisoknak ellenben csak 3<sup>1</sup>/<sub>4</sub> millió egyháztagjuk. Így hullámszanak a számok az angol protestantizmusban.

(Érperjes.)

Dr. Szlávik Mátyás.

## IRODALOM.

**Protestáns egyházi és iskolai lap.** „A budapesti országos vakok intézete állami intézet, s ebből folyólag a viszonyosságnak kellene a vezérelvnek benne lennie vallási tekintetben s éppen nem engedhető meg, hogy bármely egyház előnyére felekezeti jellegű legyen. Így volna ez elvben; de nincs így a valóságban, sőt a legújabbban annyira róm. kath. jelleget öltött, hogy egyenesen a protestáns növendékek pápistákká tételére törekszik. — Az intézet e tekintetben régebben nem adott panaszra okot. Minden növendék részesült a saját felekezetű hitoktató által vallásos oktatásban, s az intézet, mint intézet megőrizte felekezetnélküli jellegét. A legutóbbi években azonban, a mikor Pivár Ignác személyében új igazgatót nyert: egészen megváltozott az állapot. — Pivár úr, a ki azelőtt a vácsi siketnéma-intézet tanára volt, piarista pap, és pedig úgy látszik, hogy nem a régi szabadelvű, hanem az újabbkori, türelmetlen, ultramontán szellemű piarista papok közül. Alig, hogy az új igazgató betette a lábát az intézetbe, azonnal megkezdte lélekhalászó, sőt erőszakos működését. A régi, felekezetnélküli intézetet igyekezett róm. kath. jellegűvé tenni, és pedig nem csak úgy, hogy az intézetet róm. kath. jellegűnek kezdte állítani, hanem úgy is, hogy az intézet nem róm. kath. növendékeit is pápistákká formálja. — Az intézeti lakoszobákban s az étkező teremben szenteltvízes medenczét állított fel, s rákényszerítette a nem

protestáns növendékeket a szentelt vízzel való keresztvetésre, s reggel, délben és este az Üdvözlégy Mária elmondására. A kisebb gyermekeket ellátta szent rózsafüzérrel, szentképekkel, s mindent elkövetett azoknak a róm. kath. egyházba való beédesgetésére. S még ezzel sem elégedett meg. Mint pap, minden vasárnap misét tartott, s rákényszerítette a nem róm. kath. növendékeket is a mise hallgatására, sőt az abban való tényleges részvételre, a mennyiben a jobb hanguakkal az énekarban énekelletett. A ki a szelid (?) nyomásnak nem akart engedelmeskedni, az megbánta engedetlenségét az étkezésnél, a hol nemcsak hogy kisebb adagot kapott, hanem ráadásul még ilyen szavakat hallhatott: „Úgy-e jó a katolikus sonka és a katolikus fánk; de a keresztvetés és az imádkozás nem kell, úgy-e?!“ — Türelmetlenségét az igazgató úr leginkább prédikációiban mutatta ki. Odakényszerítette protestáns növendékeit is, s a legerősebb kifakadásokban tört ki a protestantizmus ellen. Luthert, Zwinglit, Kálvint gonosztevőknek, istenteleneknek, Antikrisztusoknak bélyegezte nem egyszer, míg a pápistaságot egekig magasztalta fel.“

**Magyar állam.** „Nincs sok mondani valónk e vádakhöz. A szülők természetes jogait az állam nem korlátozhatja s ha azok jobbnak vélik a katolikus vallásban neveltetni a törvény szerint névleg protestáns gyermekeiket, szálljon velük perbe az állam maga. Így is hozzák azt magukkal az új egyházpolitikai törvények s a mindenáron pereskedni akaró pásztor urak saját híveiket találják ezentúl szemben vádjaikkal, a kik bármely pillanatban menekülhetnek a vád alól a kath. hitre való megtéréssel. Őszinte örömmel látnék, ha a pásztor urak pereket indítanának és kérjük is őket, ne tőrjék ezeket az elkereszteléseket. Mi ugyan nem fogunk bírósággal szerezni híveket, de azért nyerni mi fogunk.“ — (Nekünk sincs sok mondani valónk ezen védelemhez. A protestáns fél jóhiszeműleg, komolyan, becsületesen veszi a kath. fél által a házasság megkötése előtt önként kiállított egyezséget; a kath. fél a házasság megkötése után kijátsza a törvényes egyezséget, megcsalja a prot. hitestársat; a M. Á. ebben a czudar csalásban nem lát semmi elítélni valót! A czél szentesíti az eszközt!)

**A zsidó nép története.** A zsidó nép politikai és társadalmi története, — az irodalmi és művészeti fejlődéssel szorososan összeolvastva — jelenik meg most a magyar irodalomban. E nagy-ratermett nép hódításait, királyválasztásait a legpontosabban beszéli el egy kis füzet, könnyen olvasható, szép nyelven, tartalmasan, egyúttal művészi illusztrációk kíséretében. Dávid királyról és Salamonról mond el érdekes, bizalmas részleteket. A hős, a nagyhirű Dávidról, ki a lázadó ammoniták közül „némelyeket fűrészszelel fűrészel-

teti, némelyeket vasborona alá, némelyet fejsze alá vetteti, másokat mézskemenczébe hányatta.“ (2. Sám. 12. 31.) — E kis füzet a „Nagy Képes Világtörténet“ 10 ik füzete, a legjelesebb orientalista, Maspero Gaston világhírű műve után készült. — Egy füzet ára 30 kr. Kapható minden hazai könyvkereskedésben.

**Debreczeni protestáns lap.** „Kezdeményezés itt is, ott is, de szegényes, szűkös eredmény mindenütt. Régi egyházi lapjaink évről-évre tengődnek; egy-egy lelkes ember anyagi és szellemi áldozatkészsége tartja fent. Irodalmi társaságunk 10 év alatt nem hogy erősödött volna, de tagjai folyton apadnak. A nagyszabású kezdeményezés prot. egyetem iránt elaludt. Leánynevelő intézeteink csak itt ott; tanítónőképzőnk egy sem, református kántorok, papok, volt esperes kötelezvényt irnak alá, hogy kath. zárdában leányaik a r. kath. vallást fogják tanulni, csak vegyék fel az intézetbe. Árvaházak, szegényházak, a szeretet intézetei igazán szegények és árvák, nem a szeretet, hanem valami kínos kedvetlen erőlködés szülőttei, mikben alig van életképesség. Minden intézményeink, minden munkáinknál munkaképes embereink százezrei vannak távol. Más országokban, félannyi népességű protestánsoknál az évi adományok százezreit, millióit hordják össze egyházépítésre; nálunk fillérékért is ismételve kell kunyorálnunk. Ott, hol a prot. egyházakban igazán az evangelium lelke él, tudja mindenki, hogy az egyház, épen úgy, mint az állam, mindenek közös birtoka, közös oltalom-hely, melynek fedele alá mindenki menekülhet. Nálunk az egyháznak hozott szegényes áldozatok felől a prot. közönség túlnyomó része abban a véleményben van, hogy azt adja azért, hogy segítsen eltartani pár ezer éhező papcsaládot, mely szerinte ma már csak felesleges teher a társadalomban és hogy néhány pap- vagy tanító árvát az éhenhalástól megmentsen vele. Egyházzól alkotott fogalma igen sok művelt embernek is nálunk ennyiben határozódik. De egy-egy nagylelkű, buzgó protestánst kivéve, a ki aztán csaknem egész vagyont áldozza az egyháznak, nagy általánosságban teljességgel nincs meg sem fent, sem alant az az egyház-szeretet, lankadatlan buzgóság, mely rendszeresen meghozza a maga szellemi és anyagi áldozatait az ő egyházának önkényt és szívesen, soha sem tekinthetn azt tehernek, melyet egyszer megfizetve, egész életére ledobhasson vállairól.“

---

## ÜZENETEK.

**M E.** Kemény beszédek ezek, — kicsoda hallgatja majd meg őket?! De mi tagadás benne: sok helyre kellene már ostorral menni az apostolnak! A jó kívánatot köszönöm! — **K. I.** A tudósításokat köszönettel veszem.

MINDEN RENDELÉS FRANCÓ KÜLDETIK.

**Szives figyelembe!**

78095/95. sz. a. a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által minden fokozatú iskoláknak használatra ajánlott kitünő minőségű, mély fekete, fénytelen, kellemes érdességű, gyorsan száradó és maradandó

## iskolatáblamáz

új és régi (kopott) iskolai táblák s bármilyenmü és nevü más írásfelületek azonnali befestésére szállit használatra készen frt 1·80 és 3·50 kros bádogszelen-czékben (tart.  $\frac{3}{4}$  és  $\frac{1}{4}$  klg.) a készitő

**Greschik Gyula, Lőcsén**  
(Szepesvárnegyve.)

Továbbá: 1 drb iskolai táblamáz-ecset 60 kr. 1 palczk legfinomabb higitott piros vonalozófesték vonalhúzó ecsettel 35 kr. Láda, szállitólévél és csomagolás 20 kr. Szállitás az egész éven át utánvét vagy készpénz beküldése mellett. Legczélszerűbb az összeget csomagolási összeggel előre beküldeni.

Nagy szállításoknál tetemes árengedmény. Magyar vagy német prospektusokat számtalan elismeréssel és ajánlattal ingyen és bérmentve.

**Törvényesen védett.**

2. 6—5.

## MAGYAR SEGÉDLELKÉSZT

keresek, a ki akár azonnal, akár a f. évi vizsgák után nálam elfoglalná helyét. — A jelentkező tudassa velem feltételeit.

Orosházán.

**Veres József**  
esperes.

## Pályázat.

A kis-hartai ág. hitv. ev. egyházközségben elhalálozás következtében megüresedett egyik

## kántortanítói állásra

ezennel pályázat hirdettetik. — **Kötelessége:** egy egyes, vagy esetleg egy kettős osztályt és megbízatás esetén az ismétlő, — illetőleg a gazdasági ismétlő iskolát vezetni, az összes kántori teendőket a másik kántorral hetenként fölváltva elvégezni. — **A javadalomra** vonatkozólag megjegyztetik, hogy a tisztán tanítói jövedelmek (az egész javadalom körülbelül  $\frac{3}{4}$  része a nyugdíj-igény megállapítása céljából 1893. október 11-én hivatalosan 645 frt 40 krra becsültettek föl. Ezen kántortanítói állásra csak oly ág. hitv. ev. okleveles tanítók pályázhatnak, kik a magyar és német nyelvet tökéletesen birják s a kántori teendőkből is eléggé jártasak. Az egyházközség által kijelölteknek a később megállapítandó napokon énekpróba végett személyesen kell megjelenniök. A szabályszerűen fölszerelt pályázati kérvények f. évi márczius hó 31-ig alólirotthoz küldendők.

Kis-Harta (Pestm., posta hely,) 1899. február 23.

3—2.

**Gallé István**  
ág. hitv. ev. lelkész, iskolaszéki elnök.

## Pályázat.

A hegyaljai ág. hitv. ev. egyházmegye kötelékébe tartozó **sajó-arnóti** egyház (Borsodmegye.)

## lelkészi állomásra

pályázat hirdettetik. — **Teendők:** Az összes lelkészi cselekményeknek magyar nyelven elvégzése. — **Javadalom:** Közvetlen a község közelében 29 kat. hold 1503 □ öl szántó föld egy tagban, melynek adóját az egyház fizeti; 6 drb marhára szóló legelő a közösből; évente átlag 40 köböl rozs a hivektől; — a szokásos stóla és offertóriumok. További intézkedésig az őszi és tavaszi vetés alá eső meghatározott földterületet az egyháztagnak művelik, arról a termést learatják, behordják; — úgyszintén egy meghatározott területről, az esetleg termelt mesterséges takarmányt egyszer lekaszálják és behordják. A 3 szobából álló lakáshoz melléképületek és 2 kert tartoznak. A pályázni kívánók kellően felszerelt kérvényeiket **f. évi április hó 15-ig** alólirott főespereshez küldjék be, megjegyztetvén, hogy rendes lelkészeiktől csakis írásbeli jelentkezés kívántatik.

Ózdon, 1899. márczius hó 12.

**Túróczy Pál**  
főesperes.

10. 3—1.